

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

JOURNAL OF ATATÜRK YOLU

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 71 (2022), 401-406.

Geliş/Received: 13.08.2022

Kabul/Accepted: 15.05.2023

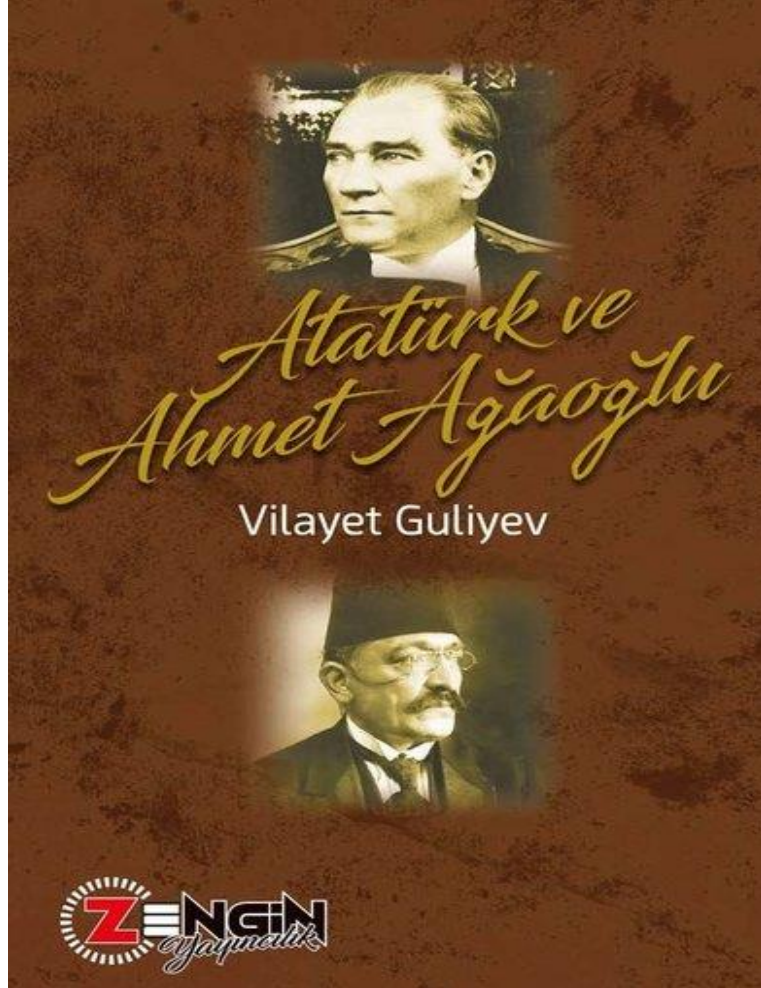
DOI: 10.46955/ankuayd.1161569

(Kitap İncelemesi/Book Review)

ATATÜRK VE AHMET AĞAOĞLU

ADLI ESERİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İHSAN TAYHANI*

* Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Drihsan_tayhani@yahoo.co.uk, ORCID: 0000- 0002- 0287-8605.

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde dünyanın en sarsıcı devrimlerinden birini gerçekleştiren Atatürk'ün, söz konusu devrimin üzerinden neredeyse yüz yıl (2023), sonsuzluğa geçişinin üzerinden de seksen dört yıl geçmesine rağmen -hem kendi vatanında hem de dünyada- üzerinde en çok araştırma yapılan, konuşulan ve yazılan tek lider olduğu bilinen bir durumdur. Çünkü o, salt üst düzeyde kurmaylık bilgisi olan başarılı bir kumandan değil, etkili bir devlet adamı, donanımlı bir politikacı, iyi bir entelektüel, çok yönlü bir düşünür ve büyük bir devrimcidir.

Onun, akıl ve bilim ekseninde olgunlaştırdığı "Atatürkçülük" veya "Kemalizm" olarak adlandırılan düşünce sistemi ise, içerisinde bulunduğumuz yirmi birinci yüzyılda da güncelliğini korumaktadır. Bu gerçeklik, ülke içerisinde yüz yüze kalınan hemen her olayda, ayrıca tüm insanlığı ilgilendiren pek çok olayda dünya genelinde doğrulanmaya devam ediyor.

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik özelliklerinden birisi de bilime, bilim insanlarına ve bunun bir uzantısı olarak liyakata verdiği önemdir. Onun Çankaya'daki akşam sofraları bu çerçevede değerlendirilmelidir. Anılan sofralar, birer bilim meclisidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde, ülkenin geleceğine ilişkin stratejik adımlar atılırken masaya davet edilmiş olan uzmanların, o gün gündeme alınan konu ile ilgili görüşlerinin alındığı, tezlerin ve/veya anti-tezlerin ileri sürüldüğü ve kapsamlı değerlendirmelerin yapıldığı biliniyor. Atatürk'ün dönem dönem düşünsel paylaşım içerisinde olduğu aydınlar arasında Azerbaycanlı İbrahim Abilov, büyük düşünür Hüseyinzâde Ali Bey, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzâde, büyük Müslüman sosyalistlerden Dr. Neriman Nerimanov ile Türkiye siyasi hayatında önemli izler bırakan Ahmet Ağaoğlu'nun ise ayrı yerleri vardır. Bunlardan Ahmet Ağaoğlu sadece düşünsel olarak değil, aynı zamanda eylemli olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nin inşasına harç koyan, 1920'lerden başlayıp Atatürk hayattan ayrılıncaya kadar onun yanında bulunan Türk dünyasının bağrından çıkmış değerli bir aydındır.

Bu günlerde Azerbaycan'ın Bosna- Hersek Büyükelçisi olan Prof. Dr. Vilayet Guliyev, "*Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*" künyeli eserinde ikisi arasında yer yer sürtüşmeli geçen, ancak gönül bağının hiç kopmadığı sıkı ilişkileri isim dizini ve geniş bir kaynakça kullanıp, yetkinlikle sergilemek suretiyle Atatürk bibliyografyasını zenginleştirmiş bulunuyor. LAÜ'den mesai arkadaşım, dostum Nazım Muradov'un Türkiye Türkçesine aktardığı ve Nisan 2022'de Zengin Yayıncılık'tan çıkan Guliyev'in eserini bir solukta okudum diyebilirim. Her şeyden önce kitabın öznesi Atatürk ve Ağaoğlu olduğu için zevkli bir okuma oldu. On altı ara başlık altında ele alınan ve yaklaşık on beş, on altı yıllık bir zaman kesitini kapsayan yaşanmışlık, eserde adeta bir film senaryosu tadında sunulmuş. Örneğin, "Aile Dostu Atatürk" ve "Cumhuriyet Düşünceleri ve Atatürksüz Yedi Ay" gibi bölümler, insanî öğeleri yansıtip, duygusallığı kabartırken, özellikle üzerinde halen pek çok spekülasyonun yapıldığı 1930'lardaki çok partili hayata geçiş denemeleri kapsamında hayata geçirilen "Serbest Cumhuriyet Fırkası"nın kuruluş, gelişme ve özellikle kapanma süreçlerinin ele alındığı "Ahmet Bey Ağaoğlu'na Muhaliflik Önerisi", "Partinin Kuruluş Aşamasındaki Temel Fikir Çatışmaları", "Büyük Adamın Küçük Hesaplaşması", "Serbest Fırka'nın Kapatılması - Yalnız Muhalif" ara başlıkları altında yer verilen Ağaoğlu'na ait değerlendirmeler, 1924 yılında kurulan "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" deneyimi ve doğurduğu sosyolojik sonuçlar (Şeyh Sait İsyanı), Atatürk'ün, bırakınız 1930'ları, Milli Mücadele'nin başlangıcı olarak alınan 1919'dan itibaren demokrasinin olmazsa olmazı niteliğindeki "siyasal katılım" öğelerini devreye sokmak için sergilemiş olduğu olağanüstü çabalar, dahası onun üstlenmiş olduğu "devrimin" sorumluluğu ve devrimin felsefesi ötelenerek yapıldığı için bizzat Atatürk'ün yol verdiği "Serbest Cumhuriyet Fırkası" serüveni eserde neredeyse tiyatral bir gösteri boyutuna indirgeniyor.¹

Atatürk'ün en büyük özlemine ilişkin bu doğrultuda bir izlenim bırakılmasının haksızlık olacağı düşüncesindeyiz. Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren onun siyasal katılıma verdiği önemi kanıtlayan pek çok söz ve eylemi vardır. Örneğin, önce "*Ordu*" mu, yoksa "*Meclis*" mi? tartışmalarının gündemi işgal ettiği Milli Mücadele öncesindeki günlerde Mustafa Kemal'in Yunus Nadi'ye '*önce meclis Nadi Bey, önce meclis*' dediği bilinen bir konudur. Milli Mücadele dönemindeki siyasal katılım öğelerinden hayata geçirilmiş olan "işgallere karşı örgütlenen direnme hareketleri ve gösteriler", "direnme hareketlerini örgütlemeyi amaçlayan kongreler", "silahlı direnme örgütlerini meydana getiren ve Kuva-yı Milliye olarak anılan gerilla harekâtı", "1919 ve 1920 seçimleri", "23 Nisan 1920 Meclisi", yine bu meclise sunulan 18 Nisan 1921 tarihli "Hürriyet-i Şahsiye Kanunu (Kişi Hak ve Özgürlükleri)" adlı yasa önerisi gibi uygulamaya sokulan eylemlerin hepsi Atatürk'ün siyasal katılıma verdiği önemi kanıtlayıcı niteliktedirler.

¹ Vilayet Guliyev, *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*, (Türkiye Türkçesine aktaran Nazım Muradov), İstanbul: Zengin Yay., 2022, 21.

Kuşkusuz yukarıda dile getirilen bütün bu girişimler, Mustafa Kemal Atatürk'ün hem kurtuluş hem de zihnindeki -içi demokrasi ile bezeli- kuruluştaki cumhuriyet rejimine doğru yürüyüşün kilometre taşlarıdır. Atatürk ile ilgili bir değerlendirme yapılırken çoğunlukla içinden geçilmekte olan süreç görmezden geliniyor. Örneğin, 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra kurulan Meclis Hükümeti'nin, Jean Jacques Rousseau'nun savunduğu "Kuvvetler Birliği" prensibini benimsemiş olması bile kimi çevreler tarafından halen eleştiriliyor. Oysa o dönemde Yasama ve Yürütme'nin tek elde toplanması ve Yargı'nın da meclis bünyesinde oluşturulması (İstiklâl Mahkemeleri) kaçınılmazdı. Aksi taktirde devrimin başarı şansı olamazdı, çünkü devrim sürecinden geçilmekteydi. Homojen bir yapısı olmayan Birinci Meclis'in her şeye rağmen son derece demokratik bir meclis olduğu da yine bilinen bir konudur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, eserde de vurgulandığı gibi² muhalefetsiz bir demokrasi olamayacağını bilincinde olan Atatürk'ün çok partili hayata geçişi zorunlu görmesi ve yönlendirmesi üzerine 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur. Atatürk'ün demokrasi idealine bağlılığını görmek için partinin kuruluş tarihinden bir gün önce, 11. 8. 1930 tarihinde parti genel başkanı Fethi Okyar'a yazdığı mektuptaki şu vurguya dikkat edilmelidir: *'Büyük Millet Meclisi'nde ve millet muvacehesinde (önünde) millet işlerinin serbest münakaşası (tartışılması) ve hüsnüniyet sahibi zatlardan ve fırkaların içtihatlarını (yorumlarını) ortaya koyarak milletin âli menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir.*³

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın tiyatral bir gösteri girişimi olmadığını kanıtlayan bir başka boyut, partinin kuruluşunu kamuoyuna duyurmak için Yalova'da yeni yapılmış olan Büyük Otel'in açılışı nedeniyle düzenlenen baloda görülür. Partinin resmi olarak kuruluşundan önce, kamuoyunu bilgilendirme görevini verdiği *Vakit* gazetesinden Asım Us'u da Yalova'ya çağıran Atatürk, balo devam ederken İnönü, Okyar ve Asım Bey'le birlikte oturdukları masa başında şunları söylemiştir: *'Ben şimdi bir babayım. Siz ikiniz de benim evladımsınız. İkiniz arasında benim nazarımda hiçbir fark yoktur. Benim istediğim, sadece memleket işlerinin BMM'de açıkça münakaşa edilmesidir. BMM'de Türk Milleti'nin gözü önünde açıkça konuşulmayacak hiçbir iş yoktur.*⁴

Ahmet Ağaoğlu'nun, gerçek anlamda bir aydın sorumluluğu ve ilkeli bir duruşla kaleme alıp sarsıcı toplumsal analizler yaparak 1926 yılında Atatürk'e ve İsmet İnönü'ye sunduğu raporu,⁵ tarihin hafızasına bırakılmış önemli bir belgedir. Eserde ilgili sayfalarda da gösterildiği gibi Atatürk, raporu önemseydiği için yer yer altını çizerek okumuştur. Bu nedenle bir muhalefet partisinin kurulması yolundaki karar sürecinde söz konusu raporun da etkisi olmalı diye düşünüyoruz. Nitekim Atatürk'ün yukarıda alıntıladığımız sözleri, bu değerlendirmeyi doğrular niteliktedir. Ancak hükümeti denetleyecek siyasal bir partiyi kaçınılmaz bulan Atatürk, aynı zamanda kurulacak olan yeni partinin de haklı olarak kimi ilkelerden asla ödün vermemesini beklemekteydi. Bunlar; - *Devrimin ruhu demek olan laiklik ilkesini kabul ve ilan etmek*; - *Partinin dedikodularla uğraşmayıp, gerçeklere ve bilimsel verilere dayalı bir muhalefet yapması*; - *Halk arasında taşkınlıklara, kavgalara yol açacak eylemlerden kaçınılmasıdır.* İlk taslağını Ahmet Ağaoğlu'nun hazırladığı, kamuoyuna açıklanmadan önce yine parti yetkilileri tarafından üzerinde kimi değişikliklerin yapıldığı ve Atatürk'e de sunulan on bir maddelik parti programındaki temel ilkeler, *"Serbest Cumhuriyet Partisi cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik esaslarına bağlıdır."* vurgusu ile ilk maddede tanımlanmıştı.⁶

Günümüzde gerçek anlamda tam bir demokrasinin olmazsa olmazının "laiklik prensibi" olduğu yadsınamaz. Bu nedenle saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922 tarihinden o ana kadar (1930) laik devlet düzeni doğrultusunda önemli hamleleri gerçekleştirmiş olan Atatürk'ün, "laiklik" konusundaki duyarlılığı doğal karşılanmalıdır. Ancak, 1929 dünya ekonomik buhranın da yarattığı ortamdan etkilenen kimi halk öbekleri ile Atatürk'ün gerçekleştirdiği siyasal inkılaplardan rahatsız olan gerici çevrelerin yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası bayrağı altında toplanmış oldukları da yine bilinen bir durumdur. Parti Genel Başkanı Ali Fethi Okyar'ın hem 5 Eylül 1930 tarihindeki olaylı İzmir gezisinde (iki ölü, on beş yaralı / Turan, 1995: s. 302) hem de yine İzmir'de 7 Eylül 1930 tarihindeki parti mitinginde atılan sloganlar ve Balıkesir'de açılan yeşil bayraklar, partinin karşı devrimci bir eksene savrulmakta olduğunun göstergeleri olarak dikkate alınmalıdır. Fethi Okyar'ın bütün iyi niyetine rağmen memleket çapında başlayan bu yıkıcı faaliyetleri önlemek mümkün olmamıştır.⁷ Ayrıca partinin

² Guliyev, *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*, 96.

³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859- 1952)*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları Basımevi, 1952, 633.

⁴ Asım Us, *Hatıra Notları 1930-1950*, İstanbul: Vakit Matbaası, 1966, 132.

⁵ Guliyev, *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*, 79-95.

⁶ Tunaya, *Türkiye'de...*, 297.

⁷ Us, *Hatıra Notları*, 144.

kapatılmasından hemen önce yapılan belediye seçimlerinde 502 belediyenin 22'sini kazanan Serbest Fırka'nın, seçimlere hile karıştırıldığına ilişkin meclis başkanlığına verdiği gensoru önergesinin, bu kez mecliste ateşli tartışmaların yapılmasına yol açtığı biliniyor. İşte sözü edilen bütün bu gelişmelerin daha da boyutlanıp, kötü sonuçlar doğurabileceğini sezen Fethi Bey, 17 Kasım 1930 tarihinde partinin kapatılmasını talep eden dilekçeyi bizzat kendisi İçişleri Bakanlığı'na sunmuştur. Partinin kapatılmasından hemen hemen bir ay sonra 23 Aralık 1930 tarihinde de genç cumhuriyetin, görevini yapmaya çalışan asteğmen Mustafa Fehmi Kubilay'ın vahşice katledildiği, Nakşilerin öncülüğündeki gerici ayaklanmayla yüz yüze kaldığına dikkat edilmelidir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, nasıl ki "Şeyh Sait İsyanı" için uygun bir zemin oluşturmuşsa, Serbest Fırka da "Menemen Olayı" için irticanın başkaldırabileceği uygun ortamı hazırlamıştır denilebilir.

Henüz daha emekleme döneminde olan cumhuriyetin böylesine bir saldırıya uğraması, Atatürk'ü '*Menemen'de "VilleMaudite" ilan edilsin!*' doğrultusunda emir verecek kadar öfkelenmiştir. (VilleMaudite ilan edildiğinde şehir boşaltılır ve tümüyle yakılır, ibret için şehrin orta yerine siyah bir taş sütun dikilir.) Atatürk'ün, bütün askeri ve siyasi yaşamında üst düzeyde sebep-sonuç ilişkileri kurabilen ve sağlam çıkarımlar yapabilen bir kurmay olduğu biliniyor. Bu nedenle onun, Menemen Olayı'nın arka planını çok yönlü olarak irdelememiş olduğu düşünülemez. Serbest Cumhuriyet Fırkası eksenindeki gelişmelere de sözü edilen arka plan ötelenerek bakılmamalıdır, düşüncesindeyiz. Atatürk'ün duyarlılığı genç cumhuriyet odaklıdır ve atılan her adımda ülke gerçekleri dikkate alınmıştır.

Ağaoğlu ile Atatürk arasında yer yer ortaya çıkan geçici nitelikteki söylemsel gerginlikleri doğru bir zeminde tartışmak için ikili arasındaki düşünsel (ideolojik) ayrışmaları da dikkate almakta yarar var. Her şeyden önce - belki de yaşadığı farklı çevre koşulları nedeniyle- Ağaoğlu'nun bütün düşünce ve eylem serüvenine yön veren tutarlı bir ilkenin, değişmez bir ideolojik hareket noktasının bulunmadığını vurgulamak gerekir. Ancak Ağaoğlu'nun fikirlerine hemen her zaman eşlik eden bir eğilim aranacaksa, bu Batıcılık olabilir. Kemalizme de böyle yaklaşmıştır.⁸ Ancak onun Kemalizm yorumunda "siyasal ve ekonomik liberalizm" anlayışı her iki yönüyle ödünsüz ölçüde baskındır. Kuşkusuz Atatürk de Batıcıdır. Akıl ve bilim başta olmak üzere Batıyı Batı yapan değerler esas alınmış ve hayata geçirilmiştir. Batılıların da "Kemalizm" olarak adlandırdıkları ve Mustafa Kemal'in Milli Mücadele sürecinde şekillendirmeye başladığı bu düşünce sistemi ülke gerçekleri üzerine inşa edilmiş bir sentezdir. Örneğin, düşünce sisteminin temel dinamikleri olan "Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik" kaynağını "*liberalizm*"den, "Devletçilik, Halkçılık ve Devrimcilik" ise kaynağını "*sosyalizm*"den alır.⁹ Söz konusu bu prensipler bir zincirin halkaları gibidir. Birisi yoksa, diğerinin bir anlamı kalmaz. Diğer bir deyişle düşünce sistemi bütünlüğünü kaybeder. Yine prensiplerin her biri, ülkenin özellikle sosyal gerçeklerine dayalı olup derinlikli olarak kavranmaya muhtaçtır. Devrimcilik ilkesi iyi anlaşıldığı takdirde düşünce sisteminin (Kemalizm) dogmatik olmadığı da kolayca anlaşılır.

Cumhuriyetin ilanından sadece iki ay kadar önce Atatürk'ün de bulunduğu bir toplantıda yeni rejimin dayanacağı ilkeler tartışılmıştır. Toplantıya katılanlar üç ana eğilimi oluşturmaktadırlar. Birinci grup, *sosyalist* doktrinleri, ikinci grup *liberal* doktrinleri savunmuştur. Üçüncü eğilimi temsil eden Gökalp, bu toplantıda sosyalizm ve tarihsel materyalizm konusunda geniş açıklamalarda bulunmuş ve yönetim şekli olarak cumhuriyeti telkin etmiştir. Buna karşı Ağaoğlu liberal kapitalist gelişme yolunu önermiştir. Toplantıdan sonra Atatürk, rejimde demokrasinin, doktrinde liberalizm ve sosyalizmden eşit ölçüde uzak duran ılımlı devletçiliğin, reformlarda ise Batı uygarlığının başlıca kıstaslar olarak benimsenebileceğini belirtmiştir.¹⁰ Nitekim öyle de olmuş ve Atatürk, yüz yıl sonra bugün bile dünya genelinde geçerliliğini korumakta olan prensipleri içeren sentezi yapmıştır. Yukarıda vurgulandığı gibi, Siyasal Liberalizm (cumhuriyet, demokrasi, insan hakları, eşitlik, özgürlük, birey vb.) de söz konusu sentezin ayaklarından biridir.

Ağaoğlu'nun Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanış sürecine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmelerde - bize göre - dikkate alınmayan bir boyut da Atatürk'ün üstlenmiş olduğu devrimin sorumluluğudur. Onun bu sorumluluğunun ağırlığını '*Ben Erzurum'dan İzmir'e sağ elimde tabanca, sol elimde sehpa öyle geldim.*'¹¹ şeklindeki sözlerinde aramak gerekir. Atatürk'ün, başlangıçtan itibaren nihai hedefi belli olan devrimin yara almaması için -hedeften sapmaksızın- gerektiğinde eylem doğrultusunda tutum değiştirip yeni politikalar

⁸ Ufuk Özcan, *Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği*, İstanbul: Kitabevi, 2010, IX.

⁹ Ahmet Taner Kışlalı, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, 97-98.

¹⁰ Özcan, *Ahmet Ağaoğlu*, 174.

¹¹ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2008, 130.

belirlediğine ilişkin pek çok örnek verilebilir. Onun hayata geçirdiği inkılâplar hep stratejiktir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu ile birlikte yüz yüze kalınan çalkantılı ortamda cumhurbaşkanlığından ayrılıp, kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başına geçmeyi düşünmüş olması da söz konusu özelliğinin yansımalarından birisi olarak alınmalıdır. Atatürk, bir bakıma şaşkınlık yaratan bu düşüncesinin gerekçesini şu sözlerle açıklar: *'İki taraftaki arkadaşlar benim gibi düşünseler ve benim sözlerimi dinlemiş olsalardı, bu durum meydana gelmezdi. Fakat bir kere olan olmuştur... Şimdi biz işimize bakalım... Yapacağımız iş basittir: Devlet başkanlığından çekilmek ve partinin başına geçmek. Karşı taraftaki arkadaşlarla birlikte ilkin beliren anarşi ve gerilik eğilimlerini ortadan kaldırmak, ondan sonra da sükûnetle yolumuza devam etmek!'*¹²

Atatürk'ün anılan düşüncesini parti genel başkanı Fethi Okyar'la paylaştığı¹³ ve partide ikinci adam konumundaki Ahmet Ağaoğlu'nu da *'Ülkede anarşi var, anarşi! Sizin haberiniz yok!'*¹⁴ sözleriyle uyardığı biliniyor. Guliyev ise eserinde, Ağaoğlu'nun partinin kapanma sürecine ilişkin yaptığı nihai değerlendirmeyi onun Serbest Fırka Hatıraları adlı eserine atfen şöyle aktarıyor: *'Ben Gazi'nin bu işteki samimiyetine şimdi de kaniyim. Fakat bu samimiyet Gazi'ye mahsus bir samimiyetti. O öyle bir hürriyet gerdunesi (alay) kurmak istedi ki dizginler elden kaçmasın. Fakat halkın gösterdiği ruh hali ve karşı tarafın bu gelişmelere verdiği mana ürkütücü oldu.'*¹⁵ Bize göre bu değerlendirme, Atatürk'ün omuzlarında olan devrim sorumluluğu ötelenerek yapılan bir değerlendirme olup, fırkanın kuruluşu da yine tiyatral bir gösteriye indirgenmektedir. Guliyev eserinde -her ne kadar Ağaoğlu'nun başarı elde etmenin tek yolunun Gazi'nin gerçekleştirdiği devrimleri daha azimli olarak sürdürmekten geçtiği savına bağlı olduğunu- vurgulamış olsa da¹⁶ Sina Akşin, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ikinci adamı Ağaoğlu'nu bireyci, klasik liberalizmi savunan, ayrıca Atatürk Devrimi'nin tümüyle tartışma dışı olmasını ve iktisadi konuların tartışılmasını isteyen bir kişi olarak tanımlar¹⁷ Nitekim Ağaoğlu, siyasal liberalizmin yanında ekonomik liberalizmin de sıkı bir savunucusu olduğu için İsmet İnönü ile de iktisadi konularda çatışmalı olmuştur.

Guliyev eserinde, Atatürk'ün, Ahmet Ağaoğlu'nun dik duruşundan ve yaptığı eleştirel konuşmalarından veya karşı görüş bildirmesinden rahatsızlık duyup sinirlendiği zaman ona kimi zaman "Agayof" diye hitap ettiğini, bu durumun da Ağaoğlu'nun zoruna gittiğini belirtiyor ve Atatürk'ün kavrama, onun Rusya ile ilişkisi, geçmişte Rus tebaasına mensup olduğu, akrabalarının Rus Çarı'nın muhafaza alayında hizmet ettikleri gibi anlamlar yüklemiş olduğunu vurguluyor.¹⁸ Ancak Atatürk ile ilgili biyografi çalışmalarına bakıldığında onun hep neşeli, nükteyi seven ve şakacı karakter özelliklerine vurgu yapıldığı görülür. Kavramlara pejoratif anlamlar yüklemek suretiyle ne farklı milletleri ne de yakın ve uzak çevresindeki insanları hor görme, aşağılama veya onlara tepeden bakma gibi eğilimler Atatürk'ün karakter özellikleri arasında yoktur. Aksine, onun asla kırıcı olmayan, temiz, nazik bir üslubunun olduğu, ayrıca sinirlendiği veya gergin olduğu anlarda bile olgun tutum ve davranışlar sergilediğine ilişkin pek çok örnek verilebilir. Örneğin, otuzlu yıllardaki bir Çankaya sofrasında bulunan andımızın yazarı Dr. Reşit Galip, 'Burası milletin sofrası' diyerek Atatürk'ü sofradan kalkmaya davet ettiği anda bile onun, kırıcı bir üslup kullanmayıp 'Beyefendinin hakkı var. O halde biz sofrayı terk edelim' dediği ve sofradan kalktığı,¹⁹ dahası Dr. Reşit Galip'i 1932 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na getirdiği anımsanmalıdır.

Atatürk, yakın çevresindeki kişilere "çocuk" diye seslenirken de kelimeye küçümseyici bir anlam yüklemeyi. Aksine kelime, sevgi ve dostluk yüklüdür. Yaşça kendisinden büyük olan Ağaoğlu'na "çocuk" diyemeyeceğine göre "Agayof" diye hitap etmiş olamaz mı? Doğrusu biz, Atatürk'ün karakter yapısını dikkate alarak sinirlendiği anlarda Ağaoğlu'na "Agayof" diye seslendiğinde kelimeye pejoratif bir anlam yüklediği kanısında değiliz.

Vilayet Guliyev'in *"Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu"* adlı eserinin iskeletini oluşturan Ağaoğlu'nun eserdeki değerlendirmelerinin yanında, bu yazı çerçevesinde dikkat çekmeye çalıştığımız eleştirel yaklaşımlar da eserde bir biçimde işlenebilirse, okuyucu üzerinde daha farklı bir algı oluşur düşüncesindeyiz.

¹² Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 2. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1973, 441-443.

¹³ Guliyev, *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*, 150.

¹⁴ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap /Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923- 1938)*. Ankara: Bilgi Yaynevi, 1995, 305.

¹⁵ Guliyev, *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*, 150-151.

¹⁶ Guliyev, *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*, 86.

¹⁷ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, 204.

¹⁸ Guliyev, *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*, 77-78.

¹⁹ Falih Rifki Atay, *Çankaya, Cumhuriyet*, İstanbul, 1999, 43.

KAYNAKÇA

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Atay, Falih Rifki. *Çankaya*. Cumhuriyet, İstanbul, 1999.

Atay, Falih Rifki. *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2008.

Guliyev, Vilayet. *Atatürk ve Ahmet Ağaoğlu*. (Türkiye Türkçesine aktaran Nazım Muradov). İstanbul: Zengin Yayıncılık, 2022.

Kışlalı, Ahmet Taner. *Kemalizim, Laiklik ve Demokrasi*. Ankara: İmge Kitabevi, 1999.

Özcan, Ufuk. *Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği*. İstanbul: Kitabevi, 2010.

Quliyev, Vilayet. *ATATÜRK VƏ ƏHMƏD AĞAOĞLU*. Bakı: 2019.

Soyak, Hasan Rıza. *Atatürk'ten Hatıralar*. 2. Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1973.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859- 1952)*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları Basımevi, 1952.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap /Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923- 1938)*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995.

Us, Asım. *Hatıra Notları 1930-1950*. İstanbul: Vakıf Matbaası, 1966.